

Eukene Martinek: «Euskal literaturgintzan denetarik behar dugu»

Eukene Martin Sanpedroren izena -bilbotarra, etxekoandrea eta euskaldun berria- indarrez azaldu zaigu azken bolada honetan euskal literaturgintzan. Santurtziko Udalak antolatutako ohi duen antzerki labor lehietan bi aldiz saritua suertatu da. «Oso lehiaketa egokia da Santurtziko, konpetitibidadearekin hausten baitu», esaten digu. Horrez gain, Xabier Zorrozarekin batera egindako antzerki lan batek Euskaltzaindiaren saria jaso zuen. Baina Eukene ez da antzerki munduan bakarrik murgildu. Nobelagintzan ere ihardun du eta, egia esan, ez du suertetaxarra izan. Bere lehenengo nobelak -«Lau sasoiak ziprintzak» izeneko- sari txiki bat lortu zuen «Iruña Kafetegia»-ren igazko lehiaketan. Bigarrenak, «Amets bizia», beste hainbeste lortu du aurtengo edizioan. Beraz, idazten hasi berria den egile batentzat ez da lan makala.

Aurreko nobela baino hobea

-Zer nolako nobela aurkeztu duzu «Iruña Kafetegia» lehiaketan?

-«Amets bizia» du izena eta emakume inguruan garatzen da. Protagonistari ez zaio bere bizitza gustatzen eta aldatzeko erabakia hartzen du. Bi plano hauek, hots, fikzioa eta errealitatea, nobelan zehar ispatzen dira. Honek emakumea-

ren barnean ezinbesteko arazoak sortarazten ditu.

-Aurreko nobelarekin konparatuz gero, aldaketarik bai?

-Non kokatzen da argumetua?

-Ez dago kokagune zehatzik. Hala ere, Euskal Herrian gaudela gauza nabarmena da.

-Nere uestez, igazkoa baino askoz hobea da bigarren hau. Epaimahaikideen eritziak aditu ondoren, haiek ere horrela ulertu dutela pentsatzen dut.

-Emakume literatura egiten duzula esan daiteke?

-Ez, ez dut uste. Nere pertsonaia, emakumeak izan ohi dira, neretzat errezagoa bait da. Baina ez dut uste emakume literaturatzat har daitekeenik. Dena dela, emakumea izanik, beti zerbait ispatzen da.

Euskal literatura hiritartzeko beharra

-Euskal literaturaren inguruan ba al dago girorik Bilbo aldean?

-Oso giro eskasa dago, nahiz eta egunez egun hemengo jendeak gehiago argitaratu. Ez dago, bestalde, talde osatzenik. Nik lagunekin hitzegtzen dut literaturaz noizean behin baina...

Ezkerretik eskubira: Laura Mintegi, Eukene Martin eta Mikel Antza

Bestalde, etxekoandrea izanik, ez dut beste egileekin harremanetan sartzeko aukera haundirik.

-Betiko leloa... nekazal hizkuntza batez Bilbo Haundiko bezalako hiri giroan idatz daiteke?

-Nik pentsatzen dut erantzuna garbi dagoela. Orain arte neka-

zal hizkuntza izan bada ere, euskara hiritartu behar dugu, sartu behar dugu hirian. Nekazal giroko literatura hori irreal da, gurekin ez du zerikusi haundirik. Bestalde, bide hori nahiko agortua dagoela pentsatzen dut. Ez dut esan nahi nekazal giroko nobela onik ezin

daitekeenik egin baina, bide hori agortua dagoela esango nuke. Beste bide batzu urratu behar ditugu... hiri giroa... industri mundua berretskaldundu behar dugu, ezinbestekoa bait zaigu... giro eraldun osoa bereganatu behar dugu zeren giro eraldun honetan integratzeko gauza asko bait dago...

Aurrera jo

-Nola hasi zinen euskaraz idazten?

-Txiki txikitatik idazteko zaletasuna datorrit. Hala ere, denbora asko eman nuen ezertxo ere ez idatzi gabe, euskaraz idazteko beharra sentitzen bait nuen. Izan ere, duela urtebete edo hasi nintzen idazten prentzio haundirik gabe. Nik ba dakit jakin, agian, gor mullako literatura izango ez denik baina hori ere behar dugu... idazki simpleagoak... euskal literaturgintzan denetarik behar bait dugu.

-Aurrera begira?

-Nik jo ta ke segitzeko asmoa sendoa dut. Alde batek, gustatzen zaidalako eta, bestalde, behar dudalako... nere barnean zerbait dago sutan eta horrek idazteko bultzta egiten dit.

-Orain ba daukazu zerbait eskuartean?

-Bai... oraingoz. «Amets bizia» argitaratu nahian nabil eta, urtea amaitu baino lehen edo, beste nobela bat burutuko dudal pentsatzen dut.

Zaldibia fetitxismoaren eta ikonoklasmoaren artean

Uztailaren 2an herri-batzarre batetan parte hartzeko aukera izan nuen Zaldibian, gaia Udaletxeko koadroak. Batzarreko kronika egina gelditu zen EGI-Nen irakurleentzat; ez nator ni ezer eranstera.

Gauza asko idatzi da koadro horien inguruan. Gehienetan koadro-kentzailak itsusteko, bezteko eta gaitzesteko: ezjakintasuna, oskurantismoa, baldalokeria eta nik ez dakit zenbat keria gehiago egotzi zaizkien Zaldibiako «ikonoklastek».

Koadroak udaletxeko hormetatik kentzearena zurikatzeak arrazoiaren artean, honako hau irakurri dut: «Funsean gure asmoa zer ada: Udaletxea ez dugula amai gabeko snatutegi bat bihurtu nahi».

Herri-batzarre hartan gaia asko ikasi nuen. Prentsan irakurritakoez, han entzundakoez eta hor-hemendik agertu diren arrazoi eta desarrazioez, hainbat gogoeta egitera bultzatu naute. Horietatik atera ditut ondoko lerro hauek.

Koadroen arazoa esan dut, horrelaxe erabili izan delako. Baina nik ez dut uste eztabaida koadro artistiko batzuren inguruan ibili denik; bai ordea, irudi jakin batzuren inguruan. Utz dezagun bada, oinangoz, koadro horien balio handia ala txikia alde batera. Jakina da, pintoarek ere aukeratu egiten dituela bere irudiak, eta artea eta ideologia ez dagoela erabat bereizterik. Baina badago nolabait bi aldrak banantzerik ere; ea aipaturiko eztabaida garraz horretan irudien eta ho-

riek irudikatzen dituzten halako «personaia» arazoa izan da funtsezkoa, nahiz eta inoiz balio artistikoaren «aitzakia» ere tarteratu.

Irudien arazoa aipatzean, berriaz, zera gogoratzen dut: historiaren zehar ez direla makalak izan borroak, irudiak zirela eta ez zirela. Gehienetan erlijiozko kutsua eduki izan dute borroka horiek. Bi aipatu nahi ditut: Israelgo profetena eta kristau ortodoxo ikonoklastena.

Moise, Israel herriaren gidari eta hiri Egiptoko morrontzapetik atera zuenari egotzi zion Israelgo tradizioak irudiak egiteko debekua. Bibliako Exodoa izeneko liburuan hamar aginduetako bigarrenak honela zuen: «Ez duzu egingo, goiko zueretan edo lurrean edo lurpeko uretan direnen harritanduzko irudirik edo inolako irudikapenik». Israelgo profetek, erlijioaren eskakizun etikoak eta sozialak nabarmentzen saiatu ziren haiek, eta erlijioaren garbitasunaren izenean idolatriaren modu guztiak uxatzen ahalagindu ziren haiek, tinko predikatu zuten irudien kontrako debekua: bertako errege, printze eta printzesen aurka ere bai.

Bibliako 115. salmoak ematen digu debeku eta mezu horien arrazoiak; honela dio: «Haien -idolatrien-jainko-irudiak zilar eta urre dira, gizonen eskuak egindakoak: ahoa badute, baina hitzik ez; begiak badituzte, baina ikusten ez; belarriak dituzte, eta ez dute entzuten; sudurra badute, eta ez dute aditzen; eskuak dituzte,

eta ez dute ukitzen; oinak dituzte, eta ez dira ibiltzen. Ez dute ahotsik beren eztarian». Hitz batez, fetitxeak dira... Erlijioen hitzegian irakur daitekeen, hitz portugesa omen da fetitxea. Kolonizazioaren garaian bereziki Afrikako herrialdeetan bertako herriek gurtu ohi zituzten irudi txikiak eman zien izen hori. Erlijioak horri fetitxismoa deti dio erlijioen historiak. Funsean, irudi «hile» jainkozko bizia eta indarra eta erlijiozko gurtza eskaintzea da fetitxismoa. Fetitxismoaren aztarnak aurkitzeko ez dago, noski, Afrikara joan beharrik.

Ezaguna da lehen kristauak sinboloak erabili zituztela beren sinesteak agertzeko, eta ez irudiak. Dena dela, VIII. mendean piztu zen Ekialdeko kristauen artean eztabaida eta borroka gogorra erlijiozko irudien inguruan. Ikonoklastak deitu zitzaizkien irudien kontrakoek; hau da, irudi-txikitzaileak. Teoria teologikoak ere muntatu ziren, irudiaren alde eta irudien aurka. Ikonoklasmoa izendatu izan da geroztik irudien gurtzapena kristautasunetik kendu nahi duen irakatsia. Ezaguna da protestanteek erabat kendu dituztela saguntuen irudiak beren jaireslekuetatik; eta azken kontzilioaren ondoko aldekaren artean, gure arteko elizetan santuen irudiak desagertzea edo gutxitzea egon dela. Baina borroka ikonoklastetatik «ikononirudien» aldekoak atera ziren garaila, eta «ortodoxiaren jai» sortu zuten. Heterodoxiarekin berdindu zuten, bada, ikonoklasmoa eta ortodoxiarekin iru-

dien gurtzapena.

Baina nondik du guzti horrek zenikurik Zaldibiako irudien inguruko eztabaidarekin?

Udaletxeko irudiak kentzeko erabilitako arrazoi aipaturikoarekin batera, beste aipamentxo bat jaso dut irakurriberria dudana M. Yourcenar-en *Memoires de Adriano* liburutik. Erromako enperadore handiak ez du eritzi onik juduei buruz. Beraren ahotan jarritako esaldi honek hunkitu nau bereziki: «El populacho, poco habituado a las imágenes pintadas o esculpidas, de las cuales la (sic) Inpriva desde hjae siglos una superstición harlo desfavorable para el progreso de las artes...» (188. or.) Metropolitietako enperadoreak ez dira hain koloni herrietako ohituren arrazoiak aztertzen; asmatu eta eman eta ezarri egiten dituzte beren interpretazioak. Profetek irudien kontra eramandako borroka superstitioaren -fetitxismoaren- kontrako borroka zen hain zuzen, Jainko bakar eta trazen deutenaren izenean eta gizakien askatasunaren izenean egina. Adriano enperadoreak ez zekien noski handik sei mendetara bere ondorengo beste enperadore batek dekretatuko zuela erlijiozko irudiak kentzea. Baina ikonoklasmoak galdu egin zuen eta «ortodoxiak» irabazi.

Hemen ez dugu noski ortodoxia eta heterodoxia teologikoen artean ezer erabaki nahi. Kulturaren arazoa izan da Zaldibiako, eta ez «kultura»-rena; baina sarritan kultura erlijiozko kultu bihurtzeko arriskua egon

ohi da. Are handiagoa da arrisku hori, kultura bera elistatzen denean; hau da, hainbat pertsonaia jakintsu eta ospetsu- ren dohaintza hartzen denean kultura, eta ez herriaren eguneroko bizieratzat. Herriak bizi dituen eta eguneroko bizitzan erabiltzen, adierazten eta sortzen dituen balioak, ohiturak, pentsakak, jakintzak, teknikak, gizarte-ko harremanak, etab. alegia.

Biziera da kultura herri-tarra: gaurko bizimoldea, etorkizunari begira. Herri baten tradizio historikoak gaurko herriarentzat balio kulturala izango badu, bizia behar du izan tradizio horiek. Bestela tradizio horren ordezkartzat ipintzen diren pertsonaia fetitxe hilak hasterik ez dira; gurtu egiten diren idoloak, baina ez gaurko kultura herri-tarren ereduak eta eragileak.

Kultur tradizioa gaurko herriaren bizi eta herriar bihurtuko bada, aurrenik ikasi eta ezagutu egin behar da tradizio hori; bereganatu egin behar du herriak; garbitu eta kritikatu egin behar du tradizio hori, berretzeko ereduak eta antiereduak ongi bereizteko eta bere gaurko kultura sortuz eta agertzuz joateko oinarritzat hartu ahal izateko. Ezagutzera eman gabe, gurtzera ematen zaizkio sarritan herriari kultur pertsonaia historikoak; fetitxe hilak hasterik ez dira orduan pertsonaia horiek.

Eta ikonoklastek beren arrazoiak dituzte orduan: Kultura herriar eta biziaren izenean.

Paulo AGIRREBALTZATEGI